

Az argentinai barterhálózatok és a pénzügyi összeomlás túlélése

A Nagy-Britanniát megrázó 1987-es tőzsdekrach kirobbanásakor jelent meg Guy Dauncey sokakat inspiráló könyve, a *Beyond the Crash: The Emergence of the Rainbow Economy* (A krachon túl: a sokszínű gazdaság felemelkedése). Népszerű, érthető stílusban annak lehetőségéről írt, hogy a közösségek által létrehozott helyi fizetőeszköz-hálózatok segíthetik az embereket a küszöbönálló válság átvészelésében:

„A LETSystem (*Local exchange trading system* – helyi cserekereskedelmi rendszer) olyan elképzelésnek tűnik, amelyre megértek a feltetelek. Globális krach ide vagy oda, a helyi közösségek rengeteget nyerhetnek, ha létrehozzák saját rendszereiket. Ezek lehetővé teszik a visszatérést egy olyan közösség értékeihez, ahol mindenki törődik a másikkal és segítjük egymást. Lehetővé teszik a helyiek számára képességeik fejlesztését, hogy új helyi kapcsolatokat teremtsenek, és anélkül boldoguljanak, hogy »rendes állást« kellene vállalniuk. Lökés adnak a recesszió és munkanélküliség sújtotta helyi gazdaság vitalitásának, és biztos alapot a helyi gazdaság önbizalmának és fenntarthatóságának. Krach esetén egy virágzó helyi LETSystem lehetővé teszi a közösség számára, hogy átvitorlazzon a viharon. A LETSystem a szeretet gazdaságának fontos eleme, amely a gazdaság egyetlen formája kell hogy legyen egy sebezhető, szeretett bolygón.” (Dauncey 1988, 69)

Bár az 1987-es brit tőzsdekrach nem hozott pénzügyi összeomlást, számos olyan válság robbant ki Kelet-Ázsiában, Oroszországban és Latin-Amerikában, amelyek milliókat döntöttek nyomorba. Argentína az 1990-es évek folyamán olyan mértékű privatizáción és dereguláción ment keresztül, hogy a világ egyik leginkább szabályozott gazdaságából a Nemzetközi Valutaalap (IMF) által preferált strukturális átalakítások kirakatországává vált. A reformoknak persze megvolt az árú. A jelentős méretű közzféra átalakítása magas munkanélküliséget eredményezett, miközben 1994 és 1996 között a GDP 7,6 százalékkal csökkent, és az adósságot növelte, hogy a pezó árfolyamát irreális módon a dollárhoz „rögzítették”. Bár az 1990-es évek végén a gazdaság ismét fellendült,

de 2000 áprilisában az USA gazdasága ismét recesszióba fordult, és Argentínából komoly tőkét menekítettek ki, mivel sokan úgy látták, hogy az árfolyamrögzítés következtében az USA problémái áttejednek majd délre is. 2001-re az argentin gazdaság mély válságban volt.

Argentínában a válság hatására az emberek egyre nagyobbat csatlódtak a kormányban, amelyet mindinkább korruptnak és tehetetlennek láttak – ez tükröződött a 2001. októberi félidős választásokon leadott négymillió érvénytelen szavazatban. Az események 2001. december végén három nap alatt tetőztek. Kisbetétesek, nyugdíjasok, munkanélküliek és alulfoglalkoztatottak tömegei gyűltek össze a Plaza de Mayón Buenos Aires központjában, lábasokkal és fedőkkel zajongva, motorjaikat túrázta és petárdákat hajigálva. Haragjuk közvetlen oka az volt, hogy a kormányzat befagyasztotta számláikat – ez volt a *coralito* –, mivel kétségbeesetten igyekezett, hogy el nem maradjon az IMF felé esedékes hiteltörlesztéssel, és ezt látta az egyetlen járható útnak.

Az argentin gazdaság akkor omlott össze, amikor az árfolyamrögzítést minden különösebb teketória nélkül feloldották, és a betétesek, akik addig abban a tudatban éltek, hogy megtakarításaik az amerikai dollárral egyenértékű valutában vannak, rádöbbenek, hogy a betétek értéke egy csapásra negyedére csökkent (Halevi 2002; Rock 2002). A *coralito* eredményeként az emberek maximum havi háromszáz pezót hívhattak le számláikról, ami a megélhetéshez sem volt elegendő. 2002 első három hónapjában az argentin GDP 16,3 százalékot zuhant, az ipari termelés volumene 20 százalékot. A felmérések szerint az argentinok mintegy 20 százaléka „súlyos” nyomorban élt, ami a vidéki tartományokban éhínséget jelentett; 52 százalék, vagyis 19 millió ember volt szegény; a munkanélküliség 20 százalékos volt, az alulfoglalkoztatottság 23 százalékos. 2002 folyamán az immár versenyképes, leértékelt pezóval a háta mögött a gazdaság lassan, kínlódva elkezdett magához térni, ám millióknak kellett megbirkózniuk a válság hatásaival, és új utakat találni megélhetésükhöz.

Voltak, akik szemében ez csak egy újabb olyan pénzügyi válság volt, amire a kapitalizmus hajlamos, és amiből képes is magához térni. Mások számára viszont lehetőséget jelentett arra, hogy az elbukott kapitalista rendszer szontjain újfajta gazdaságot építsenek ki (Harman 2002; „IM” 2002; Aufheben 2003; López Levy 2004; North és Huber 2004). Az argentinok elfoglalták a bezárt üzemeket, eltorlaszolták az utakat (Dinerstein 2001; Petras 2002), helyi gyűléseket hívtak össze (Dinerstein 2002, 2003), és milliók kezdtek olyan mértékű csereberélésbe, barterbe, hogy egy időre úgy tűnt, mintha valóban egy olyan gazdaságot építenének, amely a nem kapitalista, szabad gazdasági kapcsolatokon alapul – és amelyről mások legfeljebb álmodoztak. Nem a nagybetűs Rendszert próbálták megváltoztatni, vagy a hatalmat magukhoz ragadni, hanem igyekeztek kiszállni a kudarcot vallott kapitalizmusból. Ahogy Gibson-Graham is rámutatott, az argentinok nem várokoztak a forradalomra

– hanem csinálták, de nem úgy, hogy megostromolták a Casa Rosadát, az elnöki palotát (Holloway 2002). Amennyiben ez igaz, akkor Marx tévedett, mikor az efféle mozgalmakat a kollektív cselekvéstől való egyéni visszahúzódnak tekintette, ám a jobboldalnak bizonyos mértékig igaza van, hogy az alternatív kiegészítő valutákat saját neoliberais forgatókönyvével homlokegyenest ellenkező jelenségeknek látja. Argentína esettanulmányként szolgál számunkra az alternatív valuták nagyléptékű felhasználására. Vajon mennyire működött?

Argentína cserehálózatai

Argentína cserehálózatai 1997-ben alakultak kis Bernalban, Buenos Aires rozsdáette ipari negyedében, egy olyan időszakban, mikor sok ezren szenvedték meg a túlzottan restriktív költségvetési politikát és – az átszervezések miatt – munkahelyük elvesztését (De Meulinaire 1999; Pearson 2003; Powell 2002). Egy környezetvédelmi NGO, a *Programma de Autosuficiencia Regional* (az önellátás regionális programja, PAR) környezetvédelmi megoldásokat keresett az átszervezések következtében növekvő szegénységgel és munkanélküliséggel szemben, abban reménykedve, hogy azok talán jobb megélhetést kínálnak, mint a piac (Primavera et al. 1998). Az eredeti projekt húsz szomszédra terjedt ki, és olyan „kredítcédulák” kibocsátására alapozták, amelyek a New York állam északi részében indított *Ithaca Hours* programot modellül véve a kereskedést egyszerűsítették le (Glover 1995). Az alapítók így foglalták össze céljaikat:

„Alapvetésünk, hogy a cserehálózatok képesek újjáformálni a piacot; nem csupán azáltal, hogy visszaintegrálják a globalizáció miatt kiszorult embereket, hanem – ezen túl – olyanokat is képesek beintegrálni, akik korábban sosem voltak e piac részei. Úgy hisszük, hogy ezt az új piacot nem a formális piaccal szemben kell létrehozni, hanem inkább olyan módon kell fejleszteni, hogy csatlakozhassunk ahhoz, különféle ritmusokban és formákban, amennyiben úgy döntünk. Abban is hiszünk, hogy nem szembeszegülnünk kell a kormánnyal, hanem inkább abbéli képességeinket fejleszteni, hogy a kormánnyal együttműködve építsünk ki egy egyenlőségen és szolidaritáson nyugvó demokratikus életet a versenyen és a kirekesztésen alapuló helyett. Végül pedig hisszük, hogy a cserehálózatok képesek arra, hogy a kártyákat újrakeverve egy új társadalmi játszámába kezdjenek.” (Primavera et al. 1998)

1997 és 2000 között a barter éppoly gyorsan terjedt Argentína-szerete, mint maga a válság. A cserehálózatok olyan struktúrákon keresztül szerveződtek, amelyeket Ramada (2001) „zűrendesnek” (*chaordic*) vagy

nyalábszerűnek nevez – ezek földrajzilag, de nem vertikálisan szerveződő „csomópontokból” épülnek fel. Ezek a csomópontok a piacok, ahol a kereskedni akarók (a *prosumidores*, a „termasztók” – a termelő és a fogyasztó szó összevonásából, ahogy Alvin Toffler nyomán elnevezték őket) összetalálkoztak, jellemző módon egy-egy templomban, használaton kívüli üzemcsarnokban, parkolóban vagy éppen baseballpályán, hetente egy bizonyos napon. Az itt összegyűlő termasztók *créditos*, vagyis kreditek – alapvetően kuponok – közvetítésével kereskedtek egymással.

A csomópontokon halmozódtak fel a méztől csurgó lépek, húsos piték, palacsinták és pizzák, a zöldségek és gyümölcsök, lekvárok, bor és ecet, kenyerek és kalácsok és sütemények, cipők, samponok, zubbonyok és hálóingek, fodrászok és manikűrösök; valamint az obligát kávékimérés, szambazenekar és hirdetőtábla – és az állandó, lüktető vita és alkudozás. Volt, ahol pár százan látogatták a néhány tíz bódét, másutt ezrek is megfordultak a standok százai között bókászva. A szervezők szerint 2001-re Argentína 4500 piacán félmilliónyi ember mintegy 600 millió kreditet forgatott meg (Norman 2002). Pontos adatokat nem ismerünk.

A tömegközlekedés segítségével az argentinok keresztül-kasul utazgathattak a városban, a külvárosok hallgatólagosan megtűrt bódételepei között, vidékre vagy egy másik városba, hogy annyi csomópontot keressenek fel, amennyit csak tudnak. Aki hozzáfért a kreditrendszerhez, biztosan nem éhezett, ami nem mondható el rengeteg emberről, akik az ország távol eső, indiánok lakta, elnyomorodott területein éltek, közel a bolíviai határhoz. Következésképpen sokan akár órákig is sorban álltak, hogy bejussanak a piacokra, és bizonyos távolságra el is utaztak, ha kellett. Az emberek szomszédjaikkal vagy akár a helyi templom segítségével kialakíthatták saját csomópontjukat, kinyomtathatták saját valutájukat, és elfogadtathatták magukat a környező csomópontokkal. Némelyik csomópontot szigorúan irányították, és csak saját tagjaiknak engedélyezték a kereskedést, míg mások nyitottabbnak, kevésbé formalizáltak bizonyultak. Volt, ahol kölcsönösen elfogadták egymás kreditjeit, másutt nem. Ám nem volt semmiféle központi ellenőrzés vagy adminisztráció, és semmi sem akadályozta meg egy óriási ország lakosait abban, hogy akár a legtávolabb élő árustól is vásároljanak, amennyiben az hajlandó volt kreditjeiket elfogadni.

Igen lényegesek azok a kulturális és társadalom-földrajzi vetületek és viszonyok, amelyek közepette a *trueque* (a barter) működött. Négytípusú cserehálózatot különíthetünk el – mindegyik azon igyekezett, hogy valamiféle rendet vigyen egy figyelemreméltóan sokszínű jelenségbe, és igen eltérően viszonyultak az alternatív fizetőeszközök mikropolitikájához. A *Red Global de Trueque* (globális cserehálózat, RGT), amelyet a PAR alapított, egy franchise-rendszeren keresztül működött Argentína-szerte, amelyet Bernalból igazgattak, és bankóikat, az *arborlítókat* is központilag nyomták. A *Red de Trueque Solidario* (szolidaritás cserehálózat, RTS) elsősorban a főváros körül szerveződött (bár ország-szerte voltak

támogatói), saját, helyileg nyomtatott bankóit használta, amelyek néha csereszabatosak voltak más csomópontok papírjaival, néha nem. Az RTS sokkal harcossabban lokalista és alulról szerveződő volt, mint az RGT, heves volt közöttük a vetélkedés. A harmadik típusú hálózatot példázza a *Zona Oeste* (nyugati zóna) a főváros körüli bódévárosokban. Ezt egy üzletember, Fernando Sampayo vezette, mégpedig igen autokratikus módon – ő saját valutát bocsátott ki, amelyre közismert üzleti tisztessége jelentett a garanciát. Sampayo a hayeki „konzervatív üzletember” megtestesülése volt. Végül voltak cserehálózatok más városi központokban, különösen Mar del Platában és Mendozában, amelyek földrajzilag is elkülönültek a központtól, és megvoltak a saját helyi jellegzetességeik. Ezek általában az RTS-szel rokonszenveztek, ám igyekeztek kimaradni azokból a beharcokból, amelyek – később látni fogjuk – 2001-ben törtek ki az RGT és az RTS között.

A *coralito* idején, 2001 decembere és 2002 áprilisa között, mikor az argentinok a szó szoros értelmében nem tudtak hozzájutni a bankszámláikon lévő pénzükhöz, a gazdaság lényegében leállt, és millióknak kellett a szűkölködéssel, vagy akár az éhínséggel szembesülni. A PAR a válságra reagálva elegendő cserevalutát nyomott ahhoz, hogy felhasználók millióinak igényeit is kielégítse, és azzal érveltek, hogy egy ilyen alapvetően „alulról jövő keynesianizmusban” rövidebb távon figyelmen kívül lehet hagyni az inflációs hatások következményeit. „Kezdőcsomagok” ezreit állították össze, amelyek pezsoért megvásárolható krediteket tartalmaztak. Az RTS nem látta, hogy ez miért lenne legitim és felelősségteljes eljárás. Az RTS azzal vádolta az RGT-t, hogy ha pezsoért árusítja a krediteket, akkor csupán egy „gazdagodj meg gyorsan”-csapatát alakul, akár bármelyik más, a tömegbázistól elszakadó ügyeskedő, harácsoló üzleti kalandor. A PAR egyszerűen úgy látta, hogy egy előre nem látott mértékű válságra reagálnak, és legfeljebb az ügyeletek átláthatósága terén akad némi problémájuk. Akárhogyan is, meg voltak győződve arról, hogy a világ legnagyobb alternatív fizetőeszköz-rendszerének kitalálóiaként jogukban áll úgy használni produktumukat, ahogy jónak látják, és összes kritikusuk csupán szűk látókörű, akadékoskodó fogadatlan prókátor.

Az RTS azzal érvelt, hogy a válságra leginkább alulról szerveződő, kisméretű, helyi hálózatokkal lehet válaszolni. A piacot a társadalmilag létrehozott, saját kialakítói által használt fizetőeszköz képes újraformálni, és nem egy olyan alternatív valuta, amelyet valamiféle jóindulatú NGO vagy üzletember gyömöszöl az emberek kezébe: „A társadalmi fizetőeszköz szükségszerűen helyi jellegű, mivel létrehozása nem valamiféle csoport vagy személy döntése, hanem e valuta kialakításának társadalmi folyamata – ahol minden résztvevő [...] a folyamat valódi aktora, irányítója [...] és ők adnak értéket e fizetőeszköznek” (Alberto, mendóza-i szervező). Az RTS amiatt aggódott, hogy a PAR tevékenysége inflációt gerjeszt és sérülékennyé teszi a hálózatot – vagyis a fizetőeszköz értékét csak közösségi ellenőrzéssel lehet biztosítani, ami biztosítékot jelenthet

a bankóprés felelőtlen túljáratásával és a hamisítással szemben. Azt hangsúlyozták, hogy erős közösségi mechanizmusoknak kell fellépniük a heti piacgyűléseken. Ezek biztosíthatják egy olyan reflexív gazdaság kialakulását, ahol a kereskedők megoszthatják és újratermelhetik a kölcsönös segítség értékeit, amelyek előmozdítják a cserét és éberen figyelik az ügyeskedőket és rosszakarókat. Ezeket az értékeket foglalta össze a Buenos Aires-i *trueque*-újság 2002. márciusi kiadása, amelynek címlapján a karikatúrafigura Jose Solidario (Szolidaritás Józsi) a következő tanácsokat adta az olvasóknak:

– *Ne vásárolj krediteket!* Ezzel csupán azoknak a gátlástalan embe-
reknek a zsebébe hizlalod, akik árusítják őket.

– *Szolidaritással termelj.* Gondold meg, hogy mit tudsz termelni, és
miről tudod, hogy másoknak szüksége van rá a csomópontban.

– *Szolidaritással oszd meg termékedet.* Ne egyetlen termasztónak
add el termékeidet. Tedd lehetővé többek számára, hogy hozzáférjenek
azokhoz.

– *Szolidaritással fogyassz.* Csak azt vásárolj meg, amire szükséged
van, és add meg a lehetőséget más termasztónak is, hogy megvásá-
rolják azt, amit te vásárolsz.

Az RTS ezért azt forszírozta, hogy egy beiktató gyűlésen új tagjai aktívan fogadják be a hálózat „termasztói” értékrendszerét, és vegyék ki (valamely általuk létrehozott áruval) részüket a termelésből, mielőtt első ízben kredithöz jutnak – mindezt pedig egy olyan irányítási struk-
túra keretében, amely biztosítja a piacok megfelelő és tisztességes működését, ahol minden csoportnak aktív döntési joga van abban, hogy befogadnak-e új csomópontokat a hálózatba, vagy mennyi fizetőesz-
közt bocsátanak ki. A közösségi döntés melletti elkötelezettségüknek megfelelően 2002-ben az RTS-csomópontok havonta tartottak országos szintű gyűléseket, hogy tevékenységüket összehangolják. Így például a 2002. áprilisi gyűlést az Entre Ríos tartománybeli Gualiguac városában tartották, és tizennégy régió képviselői vettek részt rajta; voltak, akik olyan messziről érkeztek, mint Mar Del Plata, Salta, Cordoba, Rosario és Chaco. Minden egyes döntés esetén az egyhangú egyetértés és a részvétel fontosságát hangsúlyozták. A PAR ezzel szemben azt hang-
súlyozta, hogy mindezek túlságosan kisléptékű választ jelentenek a valóság méreteihez képest, és az RTS szervezői saját baloldali politikai elképzeléseiket akarják rákényszeríteni egy olyan kölcsönös segítségen alapuló gazdasági tevékenységre, amelynek politikamentesnek kellene maradnia. A *Zona Oeste* a barter széles körű használata mellett kardos-
kodott, amely kielégítené az óriási igényeket, és egyetértett a kritikával, hogy az RTS elkötelezettsége túlpolitizált, és lelassítja a szükséges fej-
lődést. Ugyanakkor avval is egyetértettek, hogy a PAR átláthatatlansága és agresszív kampányolása teret ad azoknak a gyanúsításoknak, hogy a szervezet nyereszkedni akar. A *Zona Oeste* üzleti alapon működött, és az alapos és átlátható könyvelést tartotta üdvösnek.

A 2002-es év folyamán részben mindkét vélemény igazolódott. Az RGT-nek igaza volt abban, hogy az RTS kisléptékű, LETSystem-jellegű stratégiája túlságosan lassúnak bizonyult, mikor a rettenetes gazdasági körülmények miatt emberek milliói özönlöttek a csomópontokba, és el-söpörték az elkötelezettség kialakítására kitalált processzusokat. Amint arról még részletesebben szólunk, számos csomópont vad, kaotikus helyé züllött, ahol nyomorgó, kétségbeesett emberek harcoltak egymás ellen, gyakran erőszakosan is, hogy bejussanak a piacra és megszerezhessék a legjobb árukat. A megdöbbsent RTS-szervezők, akik képtelenek voltak beintegrálni a csomópontokba törekvő tömegeket, úgy érezték, hogy egy „szörnyeteget” keltettek életre. Ám az RTS-nek is igaza volt: a milliós számra nyomott kreditek inflálódtak. A PAR központi struktúrájának kaotikus jellege is problémákat okozott, mivel a franchise-rendszer meszsze nem volt mindig tökéletes. A perónista párt politikai masinériája a PAR kezdőkészleteit megvásárolva minden további nélkül be tudott szivárogni a cserehálózatokba, hogy létrehozza saját klientúrája csomópontjait, és idővel erőszakosan felszámolja a „rivális” RTS csomópontokat. Egy RGT franchise esetében rejtett kamerával rögzítették, hogy lopott cipőket árúsítanak, majd az árust börtönbe zárták.

Így, látszólag egyik napról a másikra, a barter hitelessége katasztrofálisan meggyengült. 2002 novemberében a Canal 9 csatorna főműsoridőben „leplezte le” azt, amit ők „a nagy barter-botránynak” neveztek. Állításaik szerint a piacokon lopott árukkal kereskedtek, a krediteket hamisították, az eladásra kínált élelmiszerek rossz minőségűek voltak. Az RTG aktivistái mindezt a perónista kormányzat politikai támadásának tulajdonították; a kormányt aggasztotta, hogy a barter gyengíti Argentína nemzetközi reputációját, és aláássa azt a klientúrahálózatot, amely a Perónista Párt alapjául szolgált (a kliensrendszer részletes leírásához lásd Auyero 2000). Az RTG azt hangsúlyozta, hogy az adott tévécsatorna a perónisták szócsöve, a lopott árukat szervezett bűnbándák árulják jelöletlen furgonok hátuljából, és hogy a PAR Buenos Aires-i központjában razzizáló rendőrök 100 ezer pezót loptak el a szervezet kasszájából. Az RTS szerint azonban ez ostobaság volt – szerintük a PAR maga idézte elő a kreditek inflálódását, számos etikátlan franchise-zal működött együtt, és a tévéseknek igenis igazuk volt, hogy mindezt napvilágra hozták. Ám a vita eredménye végső soron az volt, hogy a barter – mind a négy hálózaté – részesedése zuhanórepülésbe kezdett Argentínában, és hamarosan töredékére (az aktivisták szerint korábbi volumene 10-40 százalékára) zsugorodott. Csomópontok százai szűntek meg.

A barter látványos összeomlása Argentínában bizonyos mértékig azt illusztrálja, hogy van jogosultsága azoknak a lokalista aggodalmaknak, amelyek a fizetőeszközök gazdasági sokféleségét féltik – márpedig ezeket az aggodalmakat az RGT kivételével az összes alternatív fizetőeszköze alapozó mozgalom osztotta. Azok az RTS-csomópontok,

amelyek földrajzilag – vagy mivel nem fogadták be őket – jobban elkülönültek a szövetségektől, jobban viselték a sokkot, és 2002 novembere után történtek is erőfeszítések, hogy a helyi fizetőeszközök sokszínűbb hálózatára alapozva építsék újjá a hálózatokat, amelyek zárt csomópontokon alapulnának (vagyis csak a saját fizetőeszközüket fogadnák el). Ugyanakkor viszont a PAR tapasztalatai azt mutatták, hogy a nem lokális jellegű alternatív fizetőeszköz olyan gazdasági jelentőségre jutott, mint semmiféle más modell az 1930-as évek óta, a pusztító gazdasági katasztrófa közepette rengeteg embert tudott életben tartani, sőt talán még a forradalmat is sikeresen megakadályozta (ami kétségkívül ironikus eredmény egy nemkapitalista program esetében). És mindez részben a PAR hatékony franchise-felfogásának volt köszönhető. A PAR előre gyártott fizetőeszköz-programmal látta el az embereket, a csomópontok elérhető teret adtak a kereskedés leegyszerűsítéséhez, és a pénz alternatív formáinak koncepcióját könnyen elfogadták egy olyan országban, ahol a korábbi inflációs tapasztalatok és politikai bizonytalanságok miatt az emberek hozzászótkak már a pénz változásaihoz. Amint arra Ingham (2004, 165-4) is rámutat, Argentínában nem volt rendesen megalapozva a pénzkibocsátás állami monopóliuma, és az argentinok számára nem volt újdonság, hogy hiperinflációs időszakokban unortodox eszközökhöz folyamodnak. Ám van még lényeges szempont. A barter argentinai sikere részben annak is betudható, hogy sikerült a krediteket nagyobb régiókra is kiterjeszteni, illetve az utazgatással nagyobb piacokat létrehozni (North 2005). Ez azt sugallja, hogy a nagyobb léptékek magasabb szintre emelik a kereskedelmet, bár továbbra is azon alapulnak, hogy az extrém méretű válság idején a háztartási jellegű élelmiszer-ellátást nagyobb csoportokra terjesztik ki. A kapitalista piac oly mértékben szétesett, hogy a gyárak is csak a csomópontokban tudták értékesíteni azokat a termékeket, amelyek a szabadpiacon eladhatatlanokká váltak, és ezért a bartercsomópontok – amelyek mindenki számára elérhetőek voltak – komoly piaci tényezővé váltak. Így a válság tetőpontján a bartergazdaság jelentős állásokat hódított meg a termelés területén is, amire első ízben került sor az alternatív fizetőeszközök története során.

A cserehálózatok, mint tömeges megélhetési stratégiák

Argentínában a barter több volt, mint küzdelem az új pénzformákért: olyan milliók számára jelentett működőképes megélhetési stratégiát, akik más módon már nem tudták megélhetésüket biztosítani.

Monica tipikus barter-termasztó. Kora negyveneseként akkor kezdte a bartercsomópontokat látogatni, mikor elveszítette munkáját és depressziós lett. Először óraszíjakat és más hasonló dolgokat árult mindenfelé, amik egykori boltjából megmaradtak. 2002-ben képes volt teljesen fedezni megélhetését úgy, hogy napi rendszerességgel három különböző

csomópontot is látogatott. Egy anya és lánya fánkot sütött, amit húsz-harminc perc alatt el is tudtak adni a csomópontokban. 15 kreditért kínálták a fánkok tucajtját, és minden hozzávalót a cserepiacon szereztek be. Egy harmadik termasztó csokoládés palacsintát sütött, amihez a rendes piacon szerezte be a hozzávalókat, és csupán a legdrágábbat, a csokoládét vásárolta a cserepiacon. Mikor a csomópontban találkoztunk vele, a következőket cipelte éppen haza: három napra elegendő zöldséget, egy borotvát, egy zseblámpát, fokhagymát, 12 szelet pizzát (egy családi étkezésre valót), szörpöt, egy csomag kekszet, véccépapírt, négy citromot (egy hétre elegendőt) – és még maradt is néhány kreditje. A krach előtt, mikor csak szombatn és vasárnap kereste fel a csomópontokat, képes volt az egész heti élelmiszert beszerezni, sőt akár többet is: „Számomra ez olyan volt, mint egy munkahely [...] abban az évben többé-kevésbé a cseréből éltem.” Persze azért nem volt ez könnyű élet: hús csupán ritkán került az asztalra. Igen gondosan kellett megszerveznie költségvetését, és egy barátjával afféle rendszert dolgoztak ki rá, hogy miként kutathatják fel a szükséges termékeket a kismillió csomópont kínálatából. A gondos tervezés nélkül „ha nem vagy realista, elvesztél” – mondta. „Nekem jól működött, de az embernek nagyon oda kell figyelnie.”

Sokan vélekedtek hasonlóan. A termasztók szakemberek – fogorvosok, orvosok, akár pszichológusok – szolgáltatásaihoz is olcsón hozzájuthattak a *coralito* idején a középosztálybeli háztartások a piacra vitték felesleges ruháikat, háztartási eszközeiket, mindenféle dolgaikat, a szegényebbek olyasmikhez is hozzájutottak, amikhez korábban nem, illetve amiket pezóért még akkor sem tudtak volna megvásárolni. („Olyan dolgokhoz jutottam, amikről korábban nem is álmodtam: egy esőkabáthoz, márkás cipőkhöz; igazi jólét volt ez számomra.”) És nem csupán a szükségletekről szólt a dolog – sokak számára kifejezett örömet jelentettek ezek a cserepiacok. Buenos Airesben a csomópontok látogatása, a *trueque* kezdetben „már-már divatosná vált” – szórakozásnak számított végigtalálni a standokat, összefutni az ismerősökkel, venni valami rágcárnivalót.

A *trueque* jellemzően olyan gazdaság volt, amelyet elsősorban nők működtettek, és ők is élvezték leginkább. Ennek részben az volt az oka, hogy a válság miatt a háztartások élelmiszer-ellátását leginkább cserével lehetett biztosítani, és ez a munka túlnyomórészt amúgy is a nőkre hárult. A nők azzal érveltek, hogy ők tartják össze a családokat, és bár Argentína manifeszt módon patriarchális ország, valójában a nők vállán nyugszanak az otthon terhei: „Mi, nők vagyunk a vállalkozók; a férfiak szegénylősebbek.” Más vélemény szerint: „Olyan ez, mint a háborút követő újjáépítés”: a férfiak pánikba esnek és protestálnak, míg továbbra is a nők feladata marad, hogy a család rendszeren fel legyen öltözve. A csomópontok koordinátorai többnyire nők voltak, és gyakran igen jól végezték ezt a munkát. Ők biztosították, hogy a csomópontokon az emberek egyaránt legyenek fogyasztók és termelők, a jobb csomópontokon

ellenőrizték az élelmiszerek terjesztését, átlátható módon működtették a csomópontokat (különösen fontos volt, hogy el tudjanak számolni az elköltött pénzekkel), vagy éppen várákosási listákat dolgoztak ki, hogy mindenki egyenlő részesedést kapjon. A koordináció alapvető fontosságú volt a csomópontok hatékonyságában, és a nők olyan biztos kézzel vették át ezt a feladatot, ami normális körülmények között lehetetlen lett volna a patriarchális Argentínában.

Számos piac kooperatív, támogató környezetet biztosított. Némelyik kicsi volt és otthonos, mások jól irányítottak és hatékonyan szervezettek. Volt, ahol táblákra írták ki az aktuális árakat, máshol koordinátorok segítettek az embereket és igyekeztek megakadályozni az inflációs árak elszabadulását. A bevezető képzéseken a leendő termeszatók megtanultak alkudni (elsősorban az árak és a minőség tekintetében), elmondani, hogy mire van szükségük, és tisztába kerülni azzal, hogy másoknak mire van szükségük. Közösségként a termeszatók megtanulták, hogy ne túrják az inflációs árakat, és vagy maguk lépjenek fel az árdrágítókkal szemben, vagy kérjék a koordinátorok segítségét. Az emberek általában etikusan, egy közösség tagjaiként kereskedtek: „Mi itt mind barátok vagyunk.” „Olyan az egész, mint egy család.” „Igen, ez egy remek dolog: csak beszélünk és beszélünk; gondolatokat cserélünk és barátságokat kötünk.” Vagy a legfrappánsabb megfogalmazás: *Charly, antes que vos viniste nos saludabamos; ahora nos conocemos* – Charly, mielőtt idejöttél volna, köszönőviszonyban voltunk; most ismerjük egymást.

Még azok is, akik nem ezeken a piacokon biztosították megélhetésüket, a kooperatív jelleget hangsúlyozták: „Szociológiai szempontból működik; gazdasági szempontból hasznos.” A termeszatók úgy érezték „Megéltem a szolidaritást [...] itt kiválaszthatod, mit fogyasztasz; máshogy találkozol a dolgokkal; olyan dolgokat vihetsz haza, amik szeretettel készültek.” A piac enyhülést jelentett a válságban: „Olyan volt, mint egy vészkiárat – terápia helyett a piacra jártam.” „Mind ugyanabban a cipőben járunk.” „Ha lenne pénzünk, nem kellene idejárnunk.” „Itt nincs különbség a társadalmi osztályok között.” Úgy látszik hát, akkoriban Argentínában igazolódtak az alternatív fizetőeszközök híveinek reményei: a neoliberalizmus romjain egy jobb gazdasági forma jött létre.

A válságra adott mikropolitikai válasz

A barter egy esélyt adott a válság túlélésére és – ahogy a szervezők látták – egyfajta utat is jelentett, amely mikrohitelkkel, kis üzletek megalapozásával, kooperatív fejlődéssel, arányos közös költségvetéssel fejlesztette a helyi, nem exportérekelt, a lokális szükségletekre alapozott termelést, és így kiutat is jelenthetett a válságból. Ez a stratégia bizonyos mértékű szimpátiát keltett a balos orientációjú Buenos Aires-i önkormányzat köreiben is (North és Huber 2004).

Habár sokan nem csupán úgy tekintettek a *trueque*-re mint ahol szükségleteiket biztosíthatják, hanem élvezetes, szolidáris élményt is jelentett számukra, a legtöbb termeszto számára alapvetően kiút volt egy rettenetes pénzügyi, társadalmi és politikai helyzetből. 2002-ben a termesztoék és a csomópontszervezők túlnyomó része szemében a *trueque* az akut pénzügyi szükségletek terméke volt, nem a politikai meggyőződésé:

„Soha nem ártottuk magunkat a politikába [...] A *trueque*-nek semmi köze sem volt a *piqueterók* vagy a CTA szakszervezetek nagy tüntetéseivel, a *Madres de Plaza de Mayo*hoz (május téri anyák), vagy hasonló dolgokhoz [...] Ez a szervezet sohasem politizált, és ezt a politikusok is nagyon jól megértették, hiszen rengeteg ember vett részt a *Zona Oeste*-ben, és ha a *trueque* tüntetni akart volna, akkor megteheti [...] Én személy szerint sohasem tartoztam egyikhez sem ezek közül a mozgalmak közül.” (Fernando, a *Zona Oeste* egy Buenos Aires-i szervezője)

A válság mélypontján az aktivisták kevésbé a kapitalizmus alternatívájának tekintették a bartert, mint segítségnek a középosztály számára, amelyik nem szokott hozzá, hogy önmagáról gondoskodik, hogy átvészelhesse a válságot és új megélhetési formákat alakítson ki magának. A barter szinte afféle játszma volt, a kiskereskedők próbajátéka a piacgazdasághoz, ám nem a tőkefelhalmozásra, hanem a szükségletekre alapozódott:

„A dolog lényege, hogy megváltozzon az emberek gondolkodása [...] alkalmazottból mikrovállalkozást működtető üzletberré, termelővé váljanak. Mindez a gondolkodás megváltozását jelenti. Arról panaszkodnak, hogy nincsenek munkahelyek. Én azt válaszolom, nincsenek munkáltatók, de munka, az van [...] És van munka, hiszen vannak kielégítésre váró szükségletek; és ezek közül van, amit a munkánkkal ki tudunk elégíteni, nemde? A karizmatikus aspektus – megerősíteni egy olyan népesség szellemét, amely munka nélkül maradt [...] és az a tudat, hogy ennek nincs alternatívája – működőképesnek bizonyult. Megerősíteni a szellemet; ösztönözni a termelést, a szolgáltatásokat; a reciklált áruk hozzáadott értékét. Bőséget találni ott, ahol más szükködést lát, vagy nem lát egyáltalán semmit sem [...] A *trueque*-ben leginkább a középosztály elszegényedett tagjaival lehet találkozni; ők mások, mint a hagyományos szegények, akik hozzászoktak, hogy mindig újabb forrásokat keressenek. Az elszegényedő középosztály lakásaiban vívja a küzdelmét a telefonszámlákkal, a gázszámlákkal stb.” (Charly, Buenos Aires-i RTS-szervező)

Egy radikálisabb szemszögből Alberto, egy mendőzai független hálózat szervezője a termelés új formáit generáló módszerek látja:

„Világosan látjuk [...] a társadalmi kirekesztést [...] ezt az új jelenléteget, amelyet új termelési rendszerekkel kell megoldanunk [...] A foglalkoztatottság egyre inkább csökkent [...] és továbbra is csökken. Más szavakkal [...] ez egy strukturális probléma. Vagyis az a célunk, hogy a termelés fejlődését generáljuk, ami munkahelyeket generál, és új módon szervezi meg az embereket.”

Alberto szerint az argentin baloldal hagyományosan szembeállította a piacot az állammal, és az államtól várt megoldást. 1989 után azonban, vélte Alberto, ez már nem tekinthető adekvát megoldásnak, és a közönség által ellenőrzött és szabályozott piacokra van szükség, amelyek nem a versenyen, hanem a kölcsönösségen alapulnak. Carlos a mendóza Mar-y-Sierras *trueque* tagja politikai és módszertani elképzeléseiben közelebb áll a hagyományos, fegyelmezett baloldali pártokhoz. Számára a barter eszköz egy cél eléréséhez: ha az emberek gondolkodását nem változtatja meg, akkor semmi értelme. Mar-y-Sierrasban a kereskedőket *socióknak*, társaknak hívják. Carlos szerint a probléma könnyebbik oldala volt megtalálni a kooperáció példáit és megalapozni a megélhetést – ám nehezebb volt példákat találni a valódi *kölcsönösségre*. A társak erőteljes irányítást, felülről kezdeményezett szervezést igényeltek, míg Carlos inkább a kölcsönösség érzésében mélyen gyökerező önszerveződést preferálná:

„A *trueque*-ben kezdettől fogva igyekszünk fogékonyt kialakítani. Mi nem csak annyit várunk a *trueque*-től, hogy legyen egy piacunk, ahol más pénz forog, mint a kapitalista piacon, és azt szociális pénznek titulálhatjuk [...], hanem hogy legyen egy csomópontunk, valódi szociális pénzzel; ám a fogékonyt fejlesztő erőfeszítések dacára ezt nagyon nehéz megértetni az emberekkel – igen kevésbé vagyunk sikeresek e téren [...] Az emberek jól elvannak ezzel, de nincs mély meggyőződésük; nincs bennük militancia, vagyis hogy ne csak ismerjék ezeket az eszméket, de tovább is akarják vinni őket [...] Nagyon nehéz megértetni velük, hogy mindez nem csak a luxusról meg a gazdasági jólétről szól, hanem a szolidaritásról is; és mindez különösképpen nehéz a gazdasági inség jelenlegi szorításában.”

Az extrém gazdasági inségre tett megjegyzés igen fontos.

A megsemmisítő válság

A válság súlyosbodásával a kooperatív és szolidáris gazdaságra törekvő koordinátoroknak és a termeszóknak egyre kevésbé sikerült szabályozniuk az általuk alapított csomópontok működését. Milliók áramlottak a hálózatokba, és az új tagok seregeit már nem lehetett beavatni. Ne-

hezükre esett konszenzusos árakat kialakítani, és nem értették a barter működését. Hamar kimerültek az alig, vagy egyáltalán nem szabályozott csomópontok; elárasztották őket az elszegényedett, kétségbeesett vásárlók (többé már nem termesztek, hiszen termelni nem termeltek), akik hosszan tallóztak a mindenféle ócskasággal, a középosztálybeli „spórolás” kacatjaival borított asztalok között, használtruha hegyek és hasonlók között turkálva. A későn érkezők hatalmas sorokat találtak a bejáratok előtt, és semmi használhatót, mikor végre bejutottak a piacokra. Bent hátrányba kerültek azok, akik jó minőségű árucikkkel érkeztek a piacra, hiszen árusítás közben nem nézhették át a piacot, hogy beszerezzék saját szükségleteiket, és a jobb árakat azok vitték el, akik semmit sem hoztak magukkal eladni. Rengeteg volt az újdonsült termeszto; ők már nem tudták, hogyan termeljenek, nem voltak meg a hozzávalóik, vagy a szabadpiacon kellett beszerezniük a hozzávalókat az élelmiszerekhez. Alig akadtak olyan tanfolyamok vagy képzési lehetőségek, ahol ezek az emberek fejleszthették volna szakértelmüket, vagy új szakmákat sajátíthattak volna el. Vagy egyszerűen csak megvásárolták a krediteket. A piacok, úgy látszott, kikerültek minden ellenőrzés alól; a hosszas sorban állás után négyszáz ember zsúfolódott egy 150 főre méretezett helyiségben, és ilyesféle vélemények születtek a csomópontokról: „Szörnyű volt – sötét, levegőtlen, gyengén felszerelt”; „Vacak és rettenetesen drága”; „Féltem; rengeteg ember, mozdulni, sőt levegőt venni is alig lehetett”; „Az emberek egymásnak estek; megölték egymást egy-egy rongyért vagy némi élelmiszert”.

A szerző-mozgó *vivók* csomópontról csomópontra vándoroltak, olcsón vásároltak a tapasztalatlan eladóktól, majd az árucikkeket drágán adták tovább (nem egyszer azoknak az orra előtt, akiktől előbb megvették azokat). A piactereken kívül, az utcán árusítottak. A szervezők rettenetesen szegénykeztek: „A legszörnyűbb bűn az, mikor szegény emberek nyereszkeznek szegény embereken”; „Mi szolidárisak akartunk lenni, de mindig akadtak beszivárgók”. A barter a szolidaritás gazdaságából kereskedelmi kapcsolattá változott.

Sokak számára, különösen ha a becsődült középosztályból jöttek, és közülük is főleg a férfiaknak, a *trueque* egyáltalán nem jelentett már semmiféle örömteli elfoglaltságot. Az „új szegények” – a középosztálybeliek – szegényként, kudarcuk bizonyítékeként élték meg, hogy a csomópontokra kellett járniuk. A középosztályból érkező szakembereknek hiányzott korábbi státuszuk. Így például Susanna pszichiáter volt, férje festő. A nőt frusztrálták a csomópontok. Hosszú ideig mindketten azt termelték, amire a legnagyobb szükség volt – vagyis élelmiszert –, de elégük lett ebből az életmódból. Azzal a szakértelemmel akartak kereskedni, amit szerettek, és amit elsajátítottak. Susanna angolórát kínált, pszichiátriai leckéket adott és tangót tanított volna, de ezekre alig volt kereslet; mindenki az alapvető létszükségleti cikkeket akarta megszerezni. Amikor megkérdeztük, hogy több csomóponton kínálta-e szolgáltatásait,

azt válaszolta, hogy erre nem lett volna ideje, hiszen pénzt kellett keresnie. Egy másik vélemény szerint: „A *trueque* egy illúzió; kényszer és nem megváltás. Az adott napról szól: eladok és eszem.”

A piacok ekkor már sokszor igen messzire estek a felszabadított gazdaságtól. Másodosztályú túlélési mechanizmusokként működtek sokak számára, vagy rosszabb esetben afféle kaotikus aki-kapja-marja helyekként. Az RGT döntése a kreditek franchise-rendszerbe vonásáról katasztrofálisnak bizonyult, hiszen alig szervezett csomópontok tömegeit hozta létre. Ezek a csomópontok vagy a politikusok, vagy a szervezett bűnbandák, netán mindannyian együtt nagy szekéderékszámra nyomtatták az ötvenkredites bankókat, és – nem meglepő – 2002 áprilisa és novembere között nagymértékű inflációs hullám rontotta le a bartert. Egy csomag liszt, ami 1-2 kreditet ért, amikor a cserepénz még paritásban volt a dollárhoz kötött pezóval, előbb 500-800, majd 1000 kreditre drágult. Egy ruhacsomag, ami áprilisban még 40 kreditért kelt el, novemberben már 5000 kreditért került a standokra. Ezek a szélsőségek, de az árak azután is igen magasak maradtak, hogy a piac 2003-ban stabilizálódott, és nem fogadták el a régi inflációs bankókat. Az embereknek rászédettnek érezték magukat, és nem vittek minőségi árucikkeket a csomópontokra. Ahogy egyik interjúalanyunk panaszkolta: „A krach után elég kreditem volt ahhoz, hogy kitapétázzam velük a szobámat”.

Egy bizonytalan gazdaságban, ahol a problémák gyorsabban látszanak kialakulni, mint a megoldások, bizonyos formájú szervezethez, irányítás, ellenőrzés elengedhetetlen, ám ezt sokszor igen nehéz volt megtalálni 2001 decembere és 2002 szeptembere között. Némelyik csomópont jobban teljesített: ezeket nagyobb odafigyeléssel irányították. Jellemzően úgy, hogy csak azokat engedték be, akik valamilyen módon maguk is termeltek, koordinátorok jártak körbe, és igyekeztek megoldani a felmerülő problémákat, kiküszöbölni a rossz minőségű árukat és a tisztességtelen árképzést. A Mar del Plata-i Mar-y-Sierras hálózatot különösen demokratikusan és eredményesen igazgatták, míg a *big business* által irányított *Zona Oesté*ben is szilárd, bár meglehetősen önkényúrjellegű irányítás valósult meg. Ezeket a piacokat kevésbé rázta meg a bizalom inflációja, mint azokat, amelyeket nem irányítottak ilyen erős kézzel. Ám rengeteg csomópont szenvedte meg az irányítás gyengeségét: a szervezők gyakran csak nem bizonyultak eléggé hatékonyak, máskor korruptak voltak, mindenféle bűncelekménnyel vádolták őket. Veronika így beszélt a Nodo Nikkai-i RTS-csomópontról:

„Mindenféle előjog alakult ki. A koordinátorok eredetileg a kapunál ellenőrizték, hogy mit hoztak eladni az emberek, és ezt sok koordinátor kihasználta, hogy maguknak szerezzék meg a legjobb cuccokat. A rendszer korrupt volt: a belépéskor 50 centavót kellett fizetni, amely arra szolgált volna, hogy a koordinátorok működtetik a helyet, és az emberek hozzájutnak az alapvető cikkekhez főzéshez, de a rend-

szer elbukott azon, hogy senki sem kapta meg ezeket az alapvető dolgokat, külön fizetni kellett értük, és sok koordinátor zsebre tette a pénzt. Sokak számára volt ez jó üzlet, akik beszálltak.”

Akad, aki így panaszkodott: „Ez a szervezők üzlete; ma mintegy 500 ember van itt, akik fizettek kb. 750 pezót – és ennek a helynek a havi bére 3000 pezó.”

Nem lehet eldönteni persze, hogy az inkriminált koordinátorok korrupctak voltak, vagy csak nem eléggé hatékonyak, netán csupán munkájuk nem volt eléggé átlátható. Senki sem élt bizonyítható *dolce vitát* egy-egy *tureque* csomópont koordinálásából (ami bizony nem mondható el némely új vallás frontembereiről), bár kritikusaik szerint ezek az emberek egyszerűen csak okosabbak voltak annál, hogy vagyonukkal parádézzanak, és a pénzek külföldi bankszámlákon landoltak. De akár korrupctak, akár túlterheltek vagy csak alkalmatlanok voltak, a piacok többnyire egy-egy koordinátorra vagy koordinátorok egy csoportjára alapozódtak, és csak ritkán voltak öngazgatóak. A koordinátorokat gyakran elkésérítette, hogy az általuk igazgatott piac nem az a felszabadított gazdaság, amiről álmodoztak, hanem csupán a kapitalizmus (jelen esetben a válságban lévő kapitalizmus) körtüneteinek újratermelése.

A termasztók szemszögéből a koordináció ötletszerűnek, logikátlannak vagy éppen szeszélyesnek tűnhetett. Rossz néven vették a keménykezü ellenőrzést olyanoktól, akiket afféle önjelölt elitnek láttak, és belezavarodtak a különféle csomópontok eltérő regulációs szabályaiba.

A krach lezárulta után a koordinátorok látszólag képesek voltak visszanyerni az immár jóval kisebb piacok irányítását. „Ezek ugyanazok az emberek, de már másként gondolkodnak [...] A dolog kicsűszott a kezükből; most már lazább az ellenőrzés.” Az új reguláció kialakításának folyamatában a csomópontok ismét súlyt helyeztek a termasztók beiktatására, a rendszeres problémamegoldó gyűlésekre, és ismét odafigyeltek a demokratikus működés (Mar-y-Sierras), vagy a keménykezü irányítás (Zona Oeste) megerősítésére. A kiábrándult RGT véget vetett a franchise-nak, és eredeti bernali piacán ismét a csoportépítő mechanizmusokra koncentrált. Az RTS apró, húsz-harminc kereskedőt tömörítő, LETSystem-jellegű zárt piacokat működtetett, ahol rengeteg időt szántak arra, hogy gyűléseiken megvitassák, miként ellensúlyozhatnák a gazdasági válság okozta problémákat.

Következtetések

A barter az itt tárgyalt időszakban tömeges bázissal rendelkező, *grassroot*-jellegű mikropolitikai válasz volt a növekvő munkanélkülségre, a szűkölködéésre, és arra, amit az alapítók úgy láttak, mint a jóléti állam temetési menetét, ahol a sírásó szerepét a neoliberalizmus

játssza. Olyan újfajta megélhetést jelentettek, amelyek milliók számára nyújtottak segítséget a válság átvészeléséhez. Sokak számára – amíg a piacok 2002-ben, az Argentínát sújtó gazdasági összeomlás hatására túlszűfoltta nem váltak – remek élményt: együttműködést, barátságot, támogatást is nyújtottak.

Ha a bartert egy jobb, szabadabb gazdaságnak tekintjük, akkor felmerül a kérdés: de mindez kinek kedvezett? Azok számára, akik Menem kormányzása idején, az 1990-es években jól éltek, a barter rövid távú, változó hatékonyságú másodlagos túlélési mechanizmus volt, amely megaláztatást, hosszú sorban állást és levetett, rossz minőségű árukat is jelentett – lehetőséget, hogy átvészeljék a szakadék szélén imbolygó kapitalizmus válságát, ám semmi esetre sem helyettesíthette a Guccit és a Pradát, amelyhez oly sok középosztálybeli argentin hozzá volt szokva. Működött, amíg lehetett, mivel egy ideig az argentin középosztály képes volt visszaforgatni és újra felhasználni felhalmozott javait, de alig nyújtott lehetőségeket a középosztály szaktudásának kiaknázására, vagy új mikroállalkozások kialakítására.

A legszegényebbeknek lehetőségük nyílt, hogy hozzájussanak az új szegények által reciklált javakhoz, és sokuk számára a barter kedvező volt. A jól szervezettek közösségileg szerezheték meg a szükséges élelmiszert, ruhát – de ez gyakran afféle rossz szájízű hagyott maga után. Argentína nem tartozik a legszegényebb országok közé. Jól fejlett jóléti szolgáltatásai voltak, és igen szervezett munkaereje, amíg Menem kormányzata mindezt fel nem számolta az 1990-es évek során. Furcsa eredményekre vezethet, ha a bartert csak úgy, az extrém mértékű válság kontextusából kiragadva piedesztálra állítjuk. Hiszen ez legitimálná, hogy emberek óriási csoportjai rekedtek kívül a *mainstream* gazdaságon: miért is kellene a kormányoknak segítséget nyújtaniuk azoknak, akik önmaguk is tudnak segíteni magukon? És azokat az óriási összegeket tekintve, amelyeket a neoliberalizmusnak köszönhetően a gazdagok állítólag kimenekítettek az országból (Klein 2003), nem afféle csip-csup ügy ezeken a „muris pénzekben” rágódni? Nem tereli el mindez a figyelmet a *mainstream* gazdaságról, ahol az igazi pénz és a valódi hatalom található? A barter segítette a résztvevők túlélését, és vállalkozói szemléletre tanította őket, és meglehetősen stabilizálta a kapitalizmust, és nem megváltoztatta azt, bár sok alapító abban hitt, hogy új ritmust hoz, amibe a korábban kirekesztettek is részt vehetnek majd. Ahogy egy koordinátor megfogalmazta:

„Úgy gondolom, hogy politikai szempontból a *trueque* komoly társadalmi feszültséget vezetett le; egy értelmes politikusnak ezt látnia kell, és hálásnak lenni azért, hogy kialakult ez a társadalmi mozgalom, amely hatalmas polgárháborút vagy óriási társadalmi problémákat előzött meg; sajnos azonban nincsenek értelmes politikusaink [...] Ha egy politikus kellően értelmes lett volna, és együttműködik a

trueque szervezetekkel, akkor komoly munkamozgalmat alakíthatott volna ki, és ez nem került volna semmibe az államnak.” (Fernando, Zona Oeste, Buenos Aires).

Sajnos a barter nem volt képes „megújítani a társadalmi vagy gazdasági játszámát”. Marxnak, úgy tűnik, igaza volt. A termeszto'knak nem volt elegendő erőforrásuk, hogy megteremtsék a vágyott szolidaritáson alapuló gazdaságot, és amint arról másutt már írtam (North és Hubar 2004), alig akadtak próbálkozások egy szélesebb körű szolidaritásalapú gazdaság kialakítására, amely az argentin válság más elemeire – sztrájkolók, lakóhelyi közösségek, üzemfoglalók – is kiterjedt volna.

Ez részben a válság súlyosságának tulajdonítható, hiszen a barter nem volt felkészülve ennek kezelésére. A szolidaritás iránt elkötelezett szervezők azzal szembesültek, hogy a termeszto'kat a gazdasági kényszer hajtja a csomópontokra, és ha már ott vannak, akkor a koordinátorok feladata megértetni velük a mögöttes etikát, a szolidaritást, és segíteni őket abban, hogy párhuzamos, kettős életet éljenek: egyet a fogyasztói gazdaságban, a másikat pedig a szolidaritás gazdaságában. Nem az ő hibájuk, hogy a nyomasztó mértékű ínség maga alá gyűrte az elkötelezettség kialakítását célzó mechanizmusokat, és nem tudták felépíteni a belső szolidaritás megálmodott szintjeit. Galbraith úgy érvelt, hogy a forradalmakat és a háborúkat gyakran unortodox módon finanszírozzák, és a pénz ilyenkor csupán alárendelt szerepet kap a szükségletekkel szemben. Milliók tántorogtak át az argentin gazdaság totális széthullása és a *coralito* jelentette mély válságon, majd kászálódtak ki belőle, mikor a versenyképessé tett pezóra támaszkodó gazdaság kezdett magához térni, és 2003–2005 között a gazdaság élénkülése 7-ről 10 százalékra nőtt. A *trueque* nélkül az alternatíva rettenetes lett volna; a modern gazdaság teljes összeomlása és a tömeges éhínség a túlélésért folytatott háborúba vezetett volna, mindenki harcához mindenki ellen. Ilyen súlyos volt a válság. Persze a szervezők nem egy túlélési mechanizmust álmodtak, hanem egy új gazdaságot. Sokan érezték úgy: „a retorika a szolidaritásról szólt, a valóság a becsapásról.”

Irodalom

- IM 2002: From Riot to Revolution: An Anarchist Analysis of Recent Events in Argentina. <http://thesaloniki.indymedia.org>.
- Aufheben 2003: Picket and Pot-Banger Together: Class Recomposition in Argentina? *Aufheben*, 11: 1–23.
- Dauncey, G. 1988: *Beyond the Crash: The Emerging Rainbow Economy*. London, Greenprint
- De Meulinaire, S. 1999: Reinventing the Market: Alternative Currencies and Community Development in Argentina. *International Journal of Community Currency Research*, 4. <http://www.geog.le.ac.uk/ijccr/ volume4/4no3.htm>.

- Dinerstein, A. 2001: Roadblocks in Argentina: Against the Violence of Stability. *Capital and Class*, 74: 1–7.
- Dinerstein, A. 2002: The Battle of Buenos Aires: Crisis, Insurrection, and the Reinvention of Politics in Argentina. *Historical Materialism*, 10, no. 4: 5–38.
- Dinerstein, A. 2003: Que se Vayan Todos! Popular Insurrection and the Asambleas Barriales in Argentina. *Bulletin of Latin American Research*, 22, no. 2: 187–200.
- Galbraith, J. 1975: *Money: Whence It Came, Where It Went*. London, Andre Deutsch.
- Glover, P. 1995: Ithaca Hours. In *Invested in the Common Good*. Ed. S. Meeker Lowry. New York, New Society Publishers, 72–80.
- Halevi, J. 2002: The Argentine Crisis. *Monthly Review*, 53, no. 11: 15–23.
- Harman, C. 2002: Argentina: Rebellion at the Sharp End of the World Crisis. *International Socialism*, 94: 3–48.
- Holloway, J. 2002: *Change the World without Taking Power: The Meaning of Revolution Today*. London, Pluto.
- Ingham Geoffrey 2004: *The Nature of Money*. Cambridge, Polity
- Klein, N. 2003: Argentina: A New Kind of Revolution. *Guardian Weekend*, 25 January, 14–22.
- López Levy, M. 2004: *We Are Millions: Neo-Liberalism and New Forms of Political Action in Argentina*. London, Latin America Bureau
- Norman, K. 2002: Barter Nation. *Buenos Aires Herald Magazine*, 6 April, 14–19.
- North, P. 2005: Scaling Alternative Economic Practices? Some Lessons from Alternative Currencies. *Transactions of the Institute of British Geographers* 30, no. 2, 221–33.
- North, P. – Huber, U. 2004: Alternative Spaces of the ‘Argentinazo.’ *Antipode*, 36, no. 5: 963–84.
- Pearson, R. 2003: Argentina’s Barter Network: New Currency for New Times. *Bulletin of Latin American Research*, 22, no. 2: 214–30.
- Petras, J. 2002: The Unemployed Workers Movement in Argentina. *Monthly Review*, 53, no. 8, 32–45.
- Powell, J. 2002: Petty Capitalism, Perfecting Capitalism or Post-Capitalism? Lessons from the Argentinean Barter Experiments. *Review of International Political Economy*, 9, no. 4: 619–49.
- Primavera, H. – De Sanzo, C. – Covas, H. 1998: Reshuffling for a New Social Order: The Experience of the Global Barter Network in Argentina. Konferencia-előadás: Enhancing People’s Space in a Globalising Economy, Espoo, Finnország
- Ramada, C. 2001: User Created Currencies in Latin America. Konferencia-előadás: International Network of Engineers and Scientists for Global Responsibility, Stockholm
- Rock, D. 2002: Racking Argentina. *New Left Review*, 2, no. 17: 55–86.

(Fordította: Konok Péter)

(Eredeti megjelenés: Peter North: *Money and Liberation. The Micro-politics of Alternative Currency Movements*. Minnesota–London, University of Minnesota Press, 2007. 8. fejezet. A szöveget rövidítve és szerkesztve közöljük.)